

WORDS AND FOOD AT THE TABLE OF THE ANTHROPOCOSMOGONY OF YESTERDAY AND TODAY

Gabriela Mariana Luca

Assoc. Prof., PhD, "Victor Babeş" University of Medicine and Pharmacy, Timișoara

Abstract: Words and food are essences of primordial lengths, divine gifts. It was in this manner that the different social structures have been born and then grown, between nostalgia and the aspiration to "immortality".

All mythologies, the cult of the dead, the agrarian calendar, feasts of any kind, prolonging the moment, build themselves around a fundamental triangle: word-food-health, releasing texts as magic recipes and advising their peoples how to feed themselves in complete harmony with each other and the universe.

To the modern man, the concept of health and its reverse becomes more complicated. Unlimited access to information, scientific discoveries, philosophical, religious and sociological movements lead to incomplete and busy cumulations over existing traditional structures. The promise of finding the ancestral spirit, acquiring the eternal truth and "rehumanising" social relations are an integral part of the new ritual structures of the 21st century.

The present paper analyses the participation of the contemporary man to the great existential show, with a certain emphasis of the current speech which accompanies the different principles and feeding habits, tracing a communication bridge between the holy texts, Platonic Feast, the business dinner and medical recommendations concerning correct feeding in a pathological condition or as a prevention

Keywords: word, food, health, ritual, anthropological cosmogony

Cuvântul de început

"Scris este că nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu orice cuvânt al lui Dumnezeu" (Luca, 4.3-4). Dar ce se va fi întâmplat oare cu vorbele înghițite în grabă, prea iute și fără băgare de seamă? Ce se va fi întâmplat oare cu vorbele omului, copiate și multiplicare după modelul Domnului, care stau să iasă și, într-o înfrânare de ultim moment, fac adesea cale întoarsă și mistuie măruntaiele? Ce hrană ar mai putea fi aceea în care bucuria se arde ori supărările se umflă și dau pe dinanfară? Ce gust ar putea avea hrana, la ceas de mare întâlnire, când celălalt e analizat, scanat, decupat în competitivități și sfere de influență mai mici ori mai mari, când prestigiul locului și talentulul chef-ului pot aduce contracte importante mesenilor și companiilor sub *jurământul de credință* cărora le aparțin? Există oare o etichetă a fast food-ului? Unde este tradiția meselor de Crăciun într-un meniu raw vegan? Cum ne-a

predat umami simțurile și ce s-a ales de darul de bucate închinat zeilor? Cum poate bardul cânta toate aceste ritualuri ale modernității?

Iată o serie de întrebări menite să scuture fața de masă a neliniștilor noastre (g)astronomice. Lucrarea de față se dorește doar o introducere în complexa problematică enunțată, păstrându-se, într-un joc de vorbe, pe care spațiul acestui material îl va conserva la starea de "antreu" și acest lucru doar pentru simplu fapt că se impune o scurtă recapitulare, o mică privire "în cuhna" tradițională, pentru a înțelege și mai bine ce am avut, ce am pierdut și ce nu vom mai putea recupera vreodată, cu promisiunea că vom reveni și vom continua până când "meniul" se va fi isprăvit.

Hrana este limbajul primordial, după cum cuvântul este hrana de început.

A mânca înseamnă viață, păcat, dar, bucurie și cunoaștere deopotrivă. Tot astfel, *o vorbă* te poate *îndestula* ori te poate *sătura până peste cap*, până la nevrednica *lehamite*.

"A reprezenta trebuințele în sens strict, spune Michel Foucault (1972), înseamnă a înțelege că: limbajul reprezintă gândirea așa cum gândirea se reprezintă pe ea însăși. Pentru a constitui limbajul sau pentru a-l însufleți din interior nu există un act esențial și primitiv de semnificație, ci doar, în inima reprezentării, acea putere pe care o deține ea de a se reprezenta pe sine... ."

Ori, *a pofti, a pregăti, a se hrăni, a împărți* cu ceilalți darul de vorbe și de *nutrimente* (spirituale și biologice) construiesc una din căile reprezentării.

Și în legendele noastre, *hrana ca dar* își are, cu siguranță, originea în rai. O afirmație de tipul: *viața e o sărbătoare*, incită etnologul la o muncă asiduă și plină de responsabilități. Este foarte adevărat că nu orice sărbătoare trimite la originea lumii, iar în condițiile în care aceasta se instituie ca un rit rupt de sacru, schemele de transgredare și de parodiare a puterii nu se mai pot bucura de un caracter general. Poate că interpretările lui Roger Caillois¹ referitoare la sărbătoare, văzută ca stare de frenezie, orgie primitivă, menită să reactualizeze haosul primordial, să reînvie vârsta de aur ca răspuns al contemporaneității la uzură, merită reactualizate, privite prin ochii celor înghițiți de epoca consumerismului, în era supermarketurilor. Putem vorbi despre un surplus de simboluri, brodat pe activitățile obișnuite, surplus care generează schimburi și care este mai curând menit să reînnoiască o societate.

¹ http://www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_1951_num_6_3_1989_t1_0409_0000_6

Din cele mai vechi timpuri, oamenii au dorit să împartă cu zeii darul de hrană, sursa vieții, mai întâi terestre, apoi, cu siguranță, celeste. Mirodeniile au fost liantul cel mai puternic, nu doar pentru influența pe care au avut-o asupra gustului² ci, mai cu seamă, pentru că în vremurile acelea, fumul, nestingherit și rebel, era singurul în stare să se ridice la ceruri. Odată aprinse, aromele se înălțau liber în eter, urmând să inspire și să se inspire pentru a îmbogăți muritorul cu noi daruri. Terapeutice și/sau afrodisiace, mirodeniile au ocupat un loc bine determinat în istoria omului, loc extrem de influent³ pe care nu l-au părăsit niciodată. Prin ele s-au împărtășit mii de experiențe intime, s-au născut eroii și semizeii, s-au așezat și definit straturile sociale, pragurile de trecut de la o stare la alta, fie ea materială ori spirituală. Istoria mirodeniilor, începută în urmă cu 4000 de ani î.H. a schimbat granițe, a amestecat graiuri și oameni. Ea va trece doar fulgurant prin bucătăria românească de rând până destul de târziu, urmând ca abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea să se alătore deschis ierburilor noastre tradiționale de leac și de gust⁴.

Cel mai vechi traseu cunoscut începe în India, coboară în Golful Persic, trece Valea Tibrului și a Eufratului până în Babilon și Antiohia ca să întâlnească, prin coasta Arabiei, Marea Roșie. Arabii au controlat multe secole comerțul cu mirodenii și au păzit cu strașnicie toate secretele legate de acesta. Se poate spune că, doar în funcție de mirodeniile simbol, avem delimitări foarte clare ale lumii spirituale. Astfel, catedralele rămân legate de smirnă, tămâie și busuioc, iar templele de șofran.

Ofrandă zeilor, meșteșug, pasiune, medicament, hrana se dovedește de o importanță covârșitoare în fiecare moment, pe tot parcursul omului prin hățișurile propriei sale istorii.

„Semantismul ideii de hrană, de la minor la major, de la biologic la spiritual, a prins contur și s-a specializat pe parcurs, trupul și sufletul rămânând centre inconfundabile de referință...”⁵

² Limba este organul gustului, dar și al vorbirii, iar plafonul cavității orale este un ”palat”. Putem vorbi, cu siguranță, despre un regal, un festin, despre autoritate și dominație.

³ Un rezumat modest al diversificării alimentației europene, inclusiv românească, bineînțeles, este o consecință a drumurilor către Indii, respectiv, Indiile noi. Multitudinea etnică și diversitatea produselor amprentează harta lumii și dezvăluie noile transformări și noile posibilități: Pakistanul se lasă influențat de gastronomia mongolă (kabab, keem, pilaf); în sud, căldurile năucitoare îi determină pe oameni să se specializeze în conservare. Portughezii aduc orezul și ceaiul pe coastele Africii, pe care le schimbă pe cafea și arahide, și pe care le duc apoi în Lumea Nouă pentru: ananas, ardei gras, roșii și cartofi. Oamenii învață lucruri noi, rețetele tradiționale se modifică, ritualurile prind alte culori, alte savori.

⁴ ceapă, usturoi, leuștean, busuioc și pelin, v. Evseev, op. cit.

⁵ Ursache, 2011: 9

Noi românii, deținătorii unei firi destul de controversate, avem se pare o înclinație aparte pentru sărbătoare care, în multe situații, ne-a definit, făcându-ne chiar legendari. Dacă o vom accepta, din punct de vedere antropologic, drept mecanism de regenerare, ne vom confrunta și cu un complex de fapte ce se transformă, ce invită cercetătorul la noi și surprinzătoare analize. Cuvântul în jurul căruia se construiește salutul, logica plăcerii, dorința de mai bine, diverse categorii estetice, pietatea rugăciunii, masa de sărbătoare, colindele de Crăciun, teatrul de măști, ofranda ursitoarelor etc. este *sănătate*.

Gâtlejul nemurii

Articolul din *Dicționarul Limbii Române Literare Contemporane*⁶, destinat acestui cuvânt, exemplifică explicația lingvistică printr-o excelentă suită de citate literare, care pare să epuizeze și sensurile cele mai ascunse. Aflăm așadar că avem de a face cu un substantiv feminin care definește starea unui organism neatins de nici o boală, ale cărui organe funcționează normal și regulat, sursă de bunăstare și vrednică economie la pungă⁷: „Sănătate să fie, moș Gheorghe, că-i mai bună decât toate! Cu boala mea s-au dus mulțime de parale...” (Sp. Popescu)⁸. „Dorim să avem știință despre sănătatea voastră”, (Caragiale)⁹. „Iată o țărăncuță cu o cofă pe umere: bălaie și rumenă ca o roză sălbatică, plină de frăgezime și sănătate” (Bolintineanu)¹⁰. Același cuvânt poate apărea și în titulatura instituțiilor medicale: „Despărțit oarecum de Zoe Mavrocordat –Brâncoveanu, internată într-o casă de sănătate, Bibescu îi confiscase toată averea”, (Camil Petrescu)¹¹. Cel mai interesant pare să fie faptul că invitația de a închina un pahar în cinstea cuiva, dorindu-i noroc și sănătate, poate aduce cu sine, prin extensie semantică, un supranume pentru licoarea cinstită: „E, cine-mi poate spune mie în sănătatea cui să-nchin”(Iosif, PATR.).¹² „Poți bea în sănătatea aceleia care-ți va face fericirea vieții” (Caragiale)¹³. Astfel, coborând toate aceste trepte, ajungem la un nivel arhaic care substituie băuturilor de pe masă același cuvânt: „Pe la mijlocul mesei începură sănătățile”

⁶ Dicționarul Limbii Române Literare Contemporane, Ed. Științifică și enciclopedică, București

⁷ Boala și cheltuiala merg mână în mână de mult prea multă vreme pentru ca antropologii să ignore conceptul de economie a sănătății

⁸ *Dicționarul Limbii Române Literare Contemporane*, (DLRLC), 1955-1957, București, vol IV, S-Z, *sănătate*

⁹ op.cit.

¹⁰ id.

¹¹ id.

¹² id.

¹³ id.

(Gane)¹⁴. „Or să cadă bolnavi de mult ce înghit la sănătăți” (Alecsandri)¹⁵. Meandric, nuanțele se complică fie în structuri antagonice, fie în unele oximoronic. Citind mai departe, vom întâlni trei accepții diferite: salut, pregătirea pentru trecerea în neființă și indiferență. „Trandafir de pe cetate, Spune mândrii sănătate” (Hodoș)¹⁶; „Mămuca nu face bine ce face, are de gând să ne lese sănătate, sărmana” (Creangă)¹⁷; „De va fi alegător influent părintele, se primește fata în pension; dacă nu, sănătate” (Bolintineanu)¹⁸. N-am dori totuși să neglijăm și legătura sa cu anumite temeri și vom aminti și expresia: *a o lua la sănătoasa*: „Copiii, cum văzură că rămân singuri cu dascălul, o șterseră la sănătoasa”(Caragiale)¹⁹. Frumusețea, mai degrabă dulceața, vechilor texte ne-a determinat să le cităm cu atâta reverență.

Am ales să urmăresc fiecare dintre aceste sensuri pentru a putea, mai întâi, defini conceptul de sănătate la masă, așa cum îl percepem astăzi, căutându-i motivele și argumentându-i cauzele.

”Sănătățile” cele vechi și pacientul român de astăzi

O lectură în diagonală, dincolo de pitoresc și miraculos, de nedumeriri și picanterii aventuriere, ne obligă să demonstrăm cu onestitate cum toate trăsăturile de caracter pe un profil național, românul ortodox, au jucat un rol catalizator ori s-au descompus în elemente hotărâtoare ce motivează afirmațiile obținute pe teren de tipul “așa am moștenit” și de ce suntem așa cum suntem, punând mai mult preț pe unele lucruri decât pe altele. Din acest punct de vedere, societatea românească se dovedește de un conservatorism proverbial, în sânul acesteia, lucrurile rămânând neschimbate de sute de ani. Cosmetizări politico-economice descrise în cercuri de influență i-au atribuit însă tot felul de vanități neîmplinite și datoare unei epoci istorice sau alteia. În esență glumim la fel și ne văietăm la fel²⁰. Interesul nostru se pliază pe acea retorică a discursului existențial, motivat uneori de energii impulsive și de dorințe alteori pătimașe care se împlinesc cu fiecare fragment îndestulat de concepte teoretice.

¹⁴ id.

¹⁵ id

¹⁶ id.

¹⁷ id.

¹⁸ id.

¹⁹ id.

²⁰ Hașdeu, B. P., Etymologicum Magnum Romaniae, fragment din Psaltirea lui Corbea de la 1700

A *cinsti* înseamnă printre altele a *închina un pahar*. Transcriind însă o sintagmă de tipul “cinstita față” în termeni sinonimi obținem: “*sărac și curat*”, *imaculat, de omenie, de treabă*, ș.a.m.d.. După cum, a *necinsti* înseamnă a *pângări, a întina*. O generoasă sinonimie îi înscrie alături: *batjocură, umilire, maliție*. De aici până la a *insulta, a afurisi, a blestema* nu-i decât un singur pas, și acesta firav, iar clătinarea lui se întâmplă adesea când individul este sub puterea vinului sau a țuicii. *Umil*, care se țese între *smerit și lingușitor*, desenează profilul etnic într-o lumină puțin mai tulbure, mai alunecoasă și pe care, din comoditate sau din orgoliu național, nu trebuie s-o facem uitată: “Și cu vinul umilinței pre noi/ Ai adăpat ca nește proaste oi”.²¹

Într-o sinteză²² a apariției și evoluției creștinismului, tema mistică a mântuirii geniului uman, cu o istorie anterioară mitului creștin, este magistral rezumată de autori.

Inițial, toate cultele de mistere trec printr-o fază de recunoaștere a unor divinități ale vegetației. În “raiul” lui Osiris, nevinovații urmau să trăiască după moarte în locuri speciale unde grâul crește înalt, recoltele sunt mai mult decât abundente, copacii pururea verzi, soții și soțiile rămân veșnic tineri și frumoși. Metafora substituit din basmele românești ar fi aceea a “tărâmului tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte.” Misterul învierii se produce pentru fiecare egiptean ajuns în pragul morții. Lanțul aceluiași mister: Osiris – Apis - Serapis, în perioada elenistică, va pătrunde în Roma și va fi foarte răspândit. Se pare că la sfârșitul secolului al II-lea și începutul celui de-al III-lea, după afirmația lui Tertullian²³: “pământul întreg jură în prezent pe Serapis”. Teofil, episcop creștin al Alexandriei între anii 385 și 412, se dovedește foarte activ în ceea ce privește persecuțiile îndreptate împotriva celorlalte culte. Ieșiți din tebaidele lor, călugării creștini se arată neîndurători: “Cine sunt distrugătorii templelor noastre? se întreba retorul Libanios. – Sunt oameni îmbrăcați în negru care mănâncă mai mult decât elefanții și care beau până ce obosesc mâna slujitorilor ce le toarnă vinul printre cântece...”

Potrivit Sfintei Cărți, vița de vie este prima plantă sădită de Noe după potop. Cultul viței a fost introdus destul de târziu în lumea europeană. Pusă în directă legătură cu Dionysos, zeul dublei nașteri și al dublei gestații, originar din Orient, cultura viței de vie nu este străină

²¹ Hașdeu, B.P., Cuvente den bătrâni, București, 1880

²² Bălă, P., Chețan, O., Mitul creștin, Editura Enciclopedică Română, 1972, pp. 50-106

²³ op.cit.

nici de prezența activă a cultului Ariadnei, personificarea unei divinități egeene a vegetației, în special a copacilor. Vinul devine rapid ofranda cea mai plăcută zeilor. Medritinalia romană din luna octombrie, prilej cu care se gusta noul must, sărbătoare închinată lui Bachus, este numai un modest argument în favoarea romanilor, mari consumatori de vin. Aceștia n-au apreciat prea mult sugestia grecească de “a-l îmblânzi, îndoindu-l cu apă”²⁴. Gustarea vinului nou a avut un caracter religios. Tăierea viței rămâne sacră în tradițiile est-europene sub patronajul Sfântului Trifon. La rândul său, Iisus va fi identificat cu butucul cel adevărat, iar sângele său va fi vinul. Băutura nemuririi, vinul este expresia intrinsecă a cunoașterii: seva care urcă în viță fiind lumina Spiritului, Trupul și Sângele lui Hristos fiind în Sfânta Cuminecătură. Preotul legiuit este hirotonisit de Episcop, sfințit și împuternicit de Dumnezeu. În biserică, prin tainica Jertfă nesângeroasă a Noului Așezământ se înțelege Preasfântul Trup și Sânge al Mântuitorului, care sub chipul pâinii și vinului ni se dau nouă transfigurate. Autori²⁵ importanți ai istoriei culturii, etnologi rafinați, demonstrează legăturile subtile dintre ființă și devenire, trup și spirit.

Accentele ludice, euforizante ce completează portretele fețelor bisericesti, s-au transmis nestingherite, din Antichitate până în prezent.

Pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, în Oradea, apărea o gazetă satirică, “Vulturul”, care lansa un personaj aparte²⁶. Popa Machi făcea deliciul cititorilor din acea vreme cu atât mai mult cu cât preotul, ca singură autoritate perenă și stabilă în satul românesc, indiferent de organizările politice și administrative ale țării, a trebuit să suporte atacurile mai mult sau mai puțin pline de tâlc ori de năduf ale enoriașilor. Latura comportamentală, agreată mult și în literatură, rămâne cea aplecată spre lumesc. Ceea ce a născut poate și expresia: ”să faci ce spune popa, nu ce face el”, ”că doră cei întristați cu lipsă de mângâiere, iar amarala de pe inimă numai cu vin bun se poate șterge, precum dice chiar și sfânta scriptură: și vinul veselește inima omului! –Mâncări bune, vin bun! Iar cu necazurile mai luptă-se și alții! Dicea popa Machi, îndemnând pe cei mai rușinoși. Într-acestea vine la rând tocana. Popa Machi dând cu nasul de mirosul tocanei, dice: E sfântă tămâia, alduita, dar tot mai plăcut e mirosul tocanei!”

²⁴ op. cit.

²⁵ Morgan, L.H., *La société archaïque*, Anthropos, Paris, 1971/ MESNIL, Mariane. “Un vent de folie. De la cueillette de la Saint-Georges”, *Civilisations, Ethnologie de l’Europe et d’ailleurs*, avril, 1987/ Oișteanu, A, *Mithos și Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală*, Nemira, București, 1998/ Eliade, M., 1992, *Sacral și profanul*, Humanitas, București

²⁶ Popa Machi, personaj cvasi-comic, de un românesc înduioșător, creat de revista “Vulturul”, Oradea, sfârșit de secol XIX

Indispensabil oricărui eveniment, vinul poate fi considerat un personaj viu în spiritualitatea românească. Simbol al energiei care procedează la unirea celor două elemente vitale, apă și foc (căldura sângelui), aliment imediat, el poate înnoda și deznoda vorbe dintre cele mai înalte ori dintre cele mai grele.

Cum am putea construi astăzi o hermeneutică la fel de generoasă dacă obiectul de studiu ar fi îngădit între apa plată cu lămâie și felurile cocktailuri cu sau fără alcool, gloria barurilor și cluburilor care adună petrecăreți indiferent de vârstă, de neam ori de hram?

Alături de vin, grâul, aliment de bază, simbolizează hrana capabilă să asigure nemurirea. Sacru pentru spiritualitatea românească, “barba lui Dumnezeu”, este prezent în toate ritualurile calendaristice ale poporului nostru. Există o generoasă bibliografie asupra sa²⁷. Vom aminti doar valențele simbolice ale făinii din grâu, menite să dea revelații de natură cosmică (legăturile dintre membrii unei comunități, dintre lumea de aici și cea de dincolo, stimularea fertilității, funcții apotropaice, cutremurele și așezarea lumii, etc.).²⁸

Dacă s-a convenit, la un moment dat, redarea²⁹ astfel, într-o imagine de fond, a combinațiilor cromatice crud-copt date de o generoasă simbolistică românească a vinului: (*Mărțișorul*, alb-roșu, *Sângeorz*, alb-roșu-verde, *Armindeni*, roșu-verde, *Drăgaicele*, roșu-verde-galben, etc.), cum mai putem interpreta acum, din această perspectivă, culorile și funcțiile lor apotropaice, aplicate meniurilor internaționale, instant, de prin fast-food-uri?

”Politică și delicatețuri” cum ar spune maestrul Dinescu

Este admirabil Mircea Dinescu în strădania sa de a ne readuce în cămașa fină a simțurilor noastre și, cu îngăduința poetului, ne vom folosi de titlul emisiunii sale televizate spre ”a trage oala de pe foc”.

Așa cum vorbele poetului-bucătar refac metafore prin simpla enunțare a unor ingrediente ce colorează și eliberează miresme întocmai precum mirodeniile arse pe altarele trecute, tot așa, cu emoție se cuvine să vorbim încă despre alimentație și cultură. ”În asemenea dimensiuni ale existenței, au deplină libertate de mișcare sfântul, geniul și eroul, aceia care

²⁷ Avram, S., coord., 2011, *Istorie și tradiție în spațiul românesc. Hrana – între necesitate și artă, la români și minorități*, Tehno Media, Sibiu

²⁸ Evseev, I., 1997 *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Amarcord, Timișoara

²⁹ Luca, Vraciul, preotul, medicul. *Tipuri de inițiere*, 2004

sunt chemați în imaginarul de totdeauna să intermedieze între Dumnezeu și om, *între raiul de sus și raiul de jos*".³⁰

Nu mai este nici un secret: omul de astăzi se grăbește. O grabă năucitoare care îl domină. Vorbește tot mai puțin, iar vorbele își pierd miezul în exclamații și onomatopee; mânâncă tot mai mult și hrana se întoarce împotriva sa³¹.

În prezent, suntem parte a unor transformări rapide și continue a obiceiurilor alimentare. Meniul tradițional își schimbă cromatica, consistența, structura. Preparatele de sărbătoare, bucatele "îngerești" ori cele "diavolești" făceau odinioară gloria meselor, legănând între "crud" și "gătit" adevărate meniuri mitologice, încarcate cu valențe magice de netăgăduit. Omul contemporan redefinește continuu magia și calitatea de consumabil a unui aliment. Pierdem legăturile cu *al nostru* pentru că ne pasionează *celălalt*, câștigăm atunci când deschiderea presupune o comunicare generoasă și riscăm³² atunci când vorbele ascund vorbe.

Prescripțiile medicale de astăzi (carne slabă sau deloc, fără zahăr, fără alcool, fără sare etc.), dietele care brodează generos blogurile, incitându-i pe internauți, curente terapeutice alternative schimbă tot mai mult genul întâlnirilor în familie și tipul de dialog ce se construiește în jurul unei mese.

Pentru toți cei 82 de pacienți intervievați³³ de noi, referitor la modificarea obiceiurilor alimentare în vederea participării active la procesul de însănătoșire pe principii hipocratice ("hrana să fie leac și leacul să fie hrană"), a scăzut consumul de carne, de la zilnic la o dată pe săptămână sau chiar a apărut eliminarea acesteia din meniu. Au renunțat la tot mai multe dulciuri și la alcool. A crescut consumul de legume și fructe proaspete, iar salatele devin tot mai îndrăzneț exotice (avocado, mango, rodii, cactus și sparanghel, îmbogățite cu felii tandre de apio etc.).

Se cuvine, cu siguranță, o nouă abordare a temei, așezând la aceeași masă meniuri noi și dicursuri noi.

³⁰ Ursache, op. cit. p. 66

³¹ Roberts, "Sfârșitul hranei...": toată această nouă economie alimentară este plină de contradicții, p. 55-58

³² "Potrivit unui raport oficial întocmit de Vladimir Zubok și Constantin Pleșakov, referitor la politica externă sovietică după război, primele îndoieli ale lui Hrușciiov în privința Chinei, care mai târziu au contribuit la fisura sino-sovietică, au apărut în timpul unei vizite, în 1954, când el și anturajul său au fost serviți cu faimoasa specialitate cantoneză: O luptă între dragon și tigrul (long hu dou) care conține carne de șarpe și de pisică, provocându-i lui Hrușciiov o reacție de oripilare și făcându-i pe alți doi membri ai delegației să plângă. Freedman, P., coord., 2008, *Istoria gustului*

³³ chestionar de 38 de întrebări, aplicat unui lot de 82 de pacienți, bărbați (34 de femei, 48 de bărbați)

BIBLIOGRAPHY:

- Avram, S.**, coord., 2011, *Istorie și tradiție în spațiul românesc. Hrana – între necesitate și artă, la români și minorități*, Tehno Media, Sibiu
- Bălă, P., Chețan, O.**, 1972, *Mitul creștin*, Editura Enciclopedică Română
- Caillois, R.**, *L'homme et le Sacré*, în ediție electronică :
http://www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_1951_num_6_3_1989_t1_0409_0000_6
- Cristescu, V.**, *Antropologia în perspectivă teologică*, Junimea, Iași, 1999
- Eliade, M.**, 1992, *Meșterul Manole*, Junimea, Iași, p.189
- Eliade, M.**, 1992, *Sacrul și profanul*, Humanitas, București
- Eliade, M.**, 1990, *Încercarea labirintului*, Dacia, Cluj
- Eliade, M.**, 1995, *Nașteri mistice*, Humanitas, București
- Evseev, I.**, 1994, *Jocurile tradiționale de copii*, Excelsior
- Evseev, I.**, 1997 *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Amarcord, Timișoara
- Foucault, M.**, 1972, *The archaeology of Knowledge*, Pantheon, N.Y.
- Freedman, P.**, coord., 2008, *Istoria gustului*, Vellant
- Hașdeu, B. P.**, *Etymologicum Magnum Romaniae*, fragment din Psaltirea lui Corbea de la 1700, BBT și pdf:
[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8b/Bogdan_Petriceicu_Hasdeu -
Din Etymologicum Magnum Romaniae -
Buc%C4%83%C8%9B%C4%AD_alese_si_adaptate_pentru_clasele_secundare_superi%C3%B3re.pdf](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8b/Bogdan_Petriceicu_Hasdeu_-_Din_Etymologicum_Magnum_Romaniae_-_Buc%C4%83%C8%9B%C4%AD_alese_si_adaptate_pentru_clasele_secundare_superi%C3%B3re.pdf)
- Hașdeu, B.P.**, *Cuvente den bătrâni*, București, 1880, în format pdf,
[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/93/Bogdan_Petriceicu_Hasdeu -
Cuvente den b%C4%83tr%C4%83ni.pdf](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/93/Bogdan_Petriceicu_Hasdeu_-_Cuvente_den_b%C4%83tr%C4%83ni.pdf)
- Sike, Yvonne de, *Fêtes et croyances populaires en Europe*, Bordas, Paris, 1994
- Luca, G-M.**, 2004, *Vracii, preotul, medicul. Tipuri de inițiere*, Orizonturi universitare,
- Luca, G-M.**, 2016, "Applied Narrative Medicine, When Patients Narrate About Themselves", in JRLS, pp. 114-123, Issue no. 9/2016, <http://www.upm.ro/jrls/JRLS-09/RIs%2009%2014.pdf>
- Malaguzzi, S.** 2010, *Mâncarea și ritualul mesei*, Monitorul Oficial Ra, București
- Mesnil, M.**, 1987, april, "Un vent de folie. De la cueillette de la Saint-Georges", *Civilisations, Ethnologie de l'Europe et d'ailleurs*
- Morgan, L.H.**, *La société archaïque*, Anthropos, Paris, 1971

Oișteanu, A. *Mithos și Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală*, Nemira, București, 1998

Rinaldi, M., Vicini, M., 2007, *Istoria e servită. Vicii și virtuți la masa personalităților din istorie*

Roberts, P., 2009, *Sfârșitul hranei. Pericolul înfometării în era hipermarketurilor*, Litera International

Ursache, P., 2011, *Bucătăria vie. File de antropologie alimentară*, Junimea, Iași

*** **Almanahul 1915**, Ziarelor “Adevărul” și “Dimineața”, București

*** **Dicționar analogic și de sinonime**, Ed. Științifică și enciclopedică, București

*** **Dicționarul Limbii Române Literare Contemporane, 1955-1957**, Ed. Acad., București